

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС ЕКОНОМІКО-ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ В УМОВАХ ПОСТМОДЕРНУ

Сучасна філософія науки засвідчує, що різні історичні етапи розвитку науки, у тому числі економічної, характеризуються *різними історичними типами наукової раціональності* із властивими їм визначальними філософсько-методологічними ознаками — онтологією, гносеологією, аксіологією, а також сукупністю провідних методів дослідження.

Перехід на рубежі ХХ–ХХІ ст. до сучасної епохи постмодерну суттєво вплинув на всі сфери суспільного розвитку та людської діяльності, у тому числі на економічну науку та економіко-теоретичне знання як її концептуально-методологічне ядро. Йдеться про відповідні модифікації його функціонування і розвитку, зміну об'єкт-предметних характеристик, суб'єкт-об'єктних зв'язків, методологічних особливостей, аналітичних практик тощо. З огляду на це, поглиблене інтелектуальне опанування методологічного дискурсу економіко-теоретичного аналізу в умовах постмодерну становить безумовну актуальність, пізнавальний інтерес та науково-практичну значимість.

Епоха постмодерну ознаменувала формування нового історичного типу наукової раціональності, що характеризується такими рисами, як фрагментація знання, зростаючий науковий плюралізм, релятивізм, наголошення на множинності перспектив, важливості контексту відхід від незаперечності універсальних істин, піддавання сумніву традиційних дослідних підходів, переінтерпретація їхніх наукових результатів, а також деконструкція та довільна реконструкція науково-методологічних дискурсів і практик тощо [1; 2]. Проте триваюча *модифікація та модернізація* методологічного дискурсу економіко-теоретичного аналізу потребує свого подальшого дослідження.

Слід зауважити, що сутність економіко-теоретичного аналізу нами розуміється у шумпетеріанському трактуванні, втіленому у змісті й назві *magnum opus* видатного австрійського економіста-теоретика, історика та методолога економічної науки Й.А. Шумпетера — «Історія економічного аналізу». Вчений універсалізував економічний аналіз як «інтелектуальні зусилля, здійснені людьми для того, щоб зрозуміти економічні явища», проводячи знак рівності між «аналітичними та науковими аспектами економічної думки», тобто між «аналітичною та науковою економічною теорією» [3, с. 1]. У такому розумінні економічний аналіз є фаховою *дослідницькою технікою*, сукупністю *аналітичних інструментів* дослідження, що складають методологічну основу функціонування і розвитку економічної теорії, продукування нового наукового знання.

Нові *онтологічні аспекти науково-теоретичного аналізу* в умовах постмодерну полягають у визнанні:

- *надскладності сучасної економічної реальності* як об'єкта дослідження як на глобальному, так і на макро-, мезо- та мікроекономічних рівнях у множині її системних поліструктурних утворень;
- високого ступеня *невизначеності* економічних явищ, процесів, часових і просторових трендів, що ускладнює пізнавальну, практичну та прогностичну функції економічної теорії, зокрема побудову реалістичних теоретичних моделей і точних економічних прогнозів;
- *нелінійності та непередбачуваності* економічних процесів і траєкторій розвитку;
- *кумулятивної причинності* у реалізації економічних явищ, трансформаційних процесів, економічного розвитку, зростання тощо;
- *суб'єктності та суб'єкт-об'єктності наукового знання*, тобто його постмодерного трактування як суб'єктно-детермінованого дослідницькою позицією вченого, що є втіленням принципу «без суб'єкта немає об'єкта».

Постмодерний тип наукової раціональності обумовлює такі ключові *гносеологічні методологічні особливості* економіко-теоретичного аналізу, як:

1) *відмова від універсальних істин та великих наративів*: постмодерн піддає сумніву можливість застосування універсальних підходів та засобів для аналітичного відтворення наукової картини економічної реальності, роблячи акцент на множинності інтерпретацій та відносності знання. Це означає відмову від уніфікації, відкидає ідею генерування єдиної, універсальної економічної теорії. Натомість наголошується на важливості контексту, різноманітності теоретичних систем і дослідних практик;

2) *постмодерна критика раціоналізму*: спростування на цій основі неокласичних припущень економічного мейнстріму щодо повної раціональності виборів та поведінки економічних суб'єктів, а також прийняття рішень на основі повноти інформації. Обстоювання неповної раціональності, впливу емоцій, соціальних норм, культурних чинників у прийнятті економічних рішень;

3) *методологічний плюралізм*: розширення спектру та урізноманітнення методологічних підходів набуває глибшого і стійкішого характеру, доходячи у своїх найрадикальніших проявах до «методологічного анархізму». Виразними проявами методологічного плюралізму є парадигмально-концептуальна та аналітична диференціація методологічних засад не тільки економічної гетеродоксії, але й економічного мейнстріму; розмивання жорсткості нормативних критеріїв наукової методології; інтеграція різних методологій для отримання економічною теорією реалістичнішої та адекватнішої наукової картини економічної реальності;

4) *розширення аналітичного інструментарію*: поєднання традиційних методів дослідження із сучасною економіко-математичною аналітикою, статистичними методами, інформаційними технологіями, інструментами штучного інтелекту, інституційними, еволюційними, поведінковими, етичними, соціально-психологічними та множиною інших методів дослідження;

5) *міждисциплінарність економічних досліджень*: поглиблення співпраці економістів із представниками точних, соціальних і природничих наук для більш глибокого розуміння економічних процесів (ширше використання математичних методів; синтез економічної теорії, політології, права, психології, соціальної психології, соціології, державного управління; застосування еволюційного підходу в економічних дослідженнях).;

6) *заперечення об'єктивності економічного знання*: прихильники постмодернізму в економічній теорії кидають виклик ідеї об'єктивності економічного знання, стверджуючи, що воно завжди формується соціальними, культурними та політичними чинниками;

7) *контекстуальність наукового знання*: контекстуальність наукових результатів і теоретичних висновків, що приходить на зміну фундаменталізму та есенціалізму науки класичного типу; замість глобальних теорій фіксування уваги на конкретних історичних, культурних та соціальних контекстах, в яких відбуваються економічні процеси; розробка моделей, які враховують цю контекстуальну специфіку; трактування економіки як соціально-культурного конструкту, що постійно змінюється;

8) *розвиток холістичних економічних підходів*: врахування цілісності різнорівневих економічних системи у процесі їх дослідження;

9) *дискурсивний економічний аналіз*: частіше використання для вивчення економічних явищ таких якісних методів дослідження, як аналіз та інтерпретація текстів, аналіз дискурсу, аналіз того, як економічні дискурси формують розуміння економічних процесів та впливають на економічну політику, як економічні ідеї формуються і поширюються у суспільстві, використовуються для підтримки інтересів певних соціальних груп.

Також слід зазначити подальшу актуалізацію *аксіологічних основ* економічної науки, посилення таких соціально-гуманістичних ціннісних, ідейних та світоглядних підвалин економіко-теоретичної аналітики, як:

- *антропоцентризм* економічної теорії — врахування людиновимірності економічного буття, поведінкового підґрунтя економічної діяльності; холістичне поєднання економічної

теорії з напрацюваннями інших наук про людину (соціологією, психологією, антропологією, історією, когнітивістикою);

- проблематика *соціально-економічної нерівності* та несправедливості, шляхи і чинники підвищення економічного добробуту;
- врахування *гендерно-феміністичних* вимірів економіки — йдеться про вагомість тенденцій відмінностей трудового життя, ринку праці, зайнятості, соціально-економічної емансипованості та рівності тощо;
- зростання значущості *екологічних* аспектів сучасного глобального і національного економічного розвитку тощо.

На цьому оновленому концептуальному та методологічно-аналітичному ґрунті постмодерн привів до динамічного розвитку в економічній теорії нових перспективних дослідних галузей і підходів, таких як поведінкова економіка, нова інституційна економіка, когнітивна економіка, етична економіка, екологічна економіка, феміністична економіка тощо.

Отже, постмодерний методологічний дискурс економічної теорії на рубежі XX–XXI ст. в онтологічному аспекті ознаменований надзвичайним ускладненням та динамізацією реалій економічного розвитку, а в гносеологічному — модернізацією аналітичних практик та інструментарію економіко-теоретичних досліджень. Одночасно епоха постмодерну ставить перед економістами численні складні виклики, змушуючи шукати і знаходити оптимальний баланс між традиційними та новими постмодерними аналітичними підходами для глибшого розуміння складної і динамічної економічної реальності, забезпечення на цій основі подальшого розвитку економічної теорії та плідної імплементації її напрацювань у господарській практиці.

Література

1. Amariglio J., Ruccio D.F. Postmodern Moments in Modern Economics. Princeton University Press, 2004. 384 p.
2. Ruccio D. An Introduction to Postmodernism, for Economics. Princeton University Press, 2021. URL: <http://assets.press.princeton.edu/chapters/s7609.pdf>
3. Schumpeter J.A. History of economic analysis. Copyright 1954. Reprinted by Routledge, 1997. 1308 p. URL: <http://digamo.free.fr/schumphea.pdf>

Горохова О.М.

*кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри інженерії програмного
забезпечення та кібербезпеки
Державний торговельно-економічний університет*

Данилюк Н.М.

*доктор філософії,
старший викладач кафедри економічної теорії,
менеджменту і маркетингу
Національний університет «Острозька академія»*

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ В СИСТЕМІ АНАЛІТИЧНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Традиційно оцінювання у закладах вищої освіти складається з поточного та підсумкового контролю знань, що знаходить відображення у формі контрольних робіт, заліків та екзаменів. Крім цього, значного поширення набувають тестові завдання як форма перевірки рівня засвоєних знань у процесі навчання. Ці форми контролю знань є важливою частиною методичного інструментарію викладача, однак в умовах змішаного навчання особливо значущим стає створення циклу зворотного зв'язку між учасниками навчального процесу.